

Abridged Paper

Original Research Paper

Definition of Participative Urban Design Paradigm in The Community-led Urban Regeneration Based on Islamic Realism Philosophy Case Study: Sara-y- Roghani in Vakil Bazaar

Nastaran Najdaghi^{1*}

1.Ph.D in Islamin Urbanism, Department of Urbanism, Faculty of Architecture and Urbanism, University of Islamic Art, Tabriz, Iran.

Highlights

- Based on the findings of this research, community-Led urban regeneration is an impactful approach for the successful implementation of participatory urban design projects in historical contexts.
- Engaging local communities (stakeholders) and the target audience of urban space design projects depends on providing social education.
- Determining the benefits for each local actor in the community-Led urban design process is one of the most important and impactful actions.
- The philosophical foundations of Islamic realism determine the principles of social education in the process of engaging public participation.
- In the urban space design project aimed at regenerating the historical Zone of Shiraz, the participation of shopkeepers and stakeholders increased after announcing the necessary incentives to create added value for properties and business rights.

Abstract

During the evolution of the urban regeneration approach, attention to social participation has led to formation of community-Led urban regeneration. Based on the views of the theorists, social participation can also create social sustainability. Since the sufficient skills and knowledge are needed to take part in decision making process with the aim of social participation in local development projects and urban spaces designing, it seems that the lack of educating and training required was due to failure social participation during urban regeneration projects. In addition, it is necessary to produce conceptual framework for educating, training and learning citizens based on creed, native culture and identity of Islamic-Iranian society. Gathering data has been done with questionnaire, interview, and field study. This study is applied research and done with descriptive and analytical methods. The results show there is a significant positive relationship between social education and sustainable urban regeneration. The training and educating will be assumed as means to achieve enabling, empowering, capacity building and institutionalization for urban projects beneficiaries. As a final conclusion, it should be said that conscious participative urban design requires education, which should be explained in the context of the Islamic worldview and the principles of education in Islam. In the case study surveying it's been realized that it necessary to define benefits of project implementation for beneficiaries to achieve their participation.

Article Info

Received	27/06/2024
Revised	09/04/2024
Accepted	22/04/2024
Available Online	15/06/2024

Keywords

Participation
Design
Urban Regeneration
Community-led
Islamic Realism.

© [2025] by the author(s).

Citation of the article

Nejadaghi, N. (2024). Explaining the concept of participatory urban design in the process of community-based urban regeneration based on the philosophy of Islamic realism (Case study: Saray-e Roghani, Vakil Bazaar). *Iranian Urban design studies*, 1(1), 33-54.

* Shiraz-Roudaki St.-Department of Urbanism and Architecture- Shiraz Municipality.

Author Corresponding:

Email: najdaghi@ut.ac.ir Phone: +989129513162

Introduction: During the evolution of the urban regeneration approach, attention to social participation has led to formation of community-Led urban regeneration. Social participation can improve social capital, sense of place and responsibility to the place, through community-Led urban regeneration process.

As the art of qualifying public spaces, its activities' platform is urban environment and space, given the social, ethnic and historical features of citizens and structural and physical requirements, urban design tends to make the urban space more at the service of the people and in this regard, in addition to the welfare of citizens, meet their emotional and psychological needs. Urban design focused on making places for people and the process of creating a better place for people.

The main emphasis in urban design issues such as creating a place of interdisciplinary, public areas, group activities, interactive creation and social justice and civil participation. needs of public participation in improvement of cities status is not unknown.

Based on the views of the theorists, social participation can also create social sustainability. Since the sufficient skills and knowledge are needed to take part in decision making process with the aim of social participation in local development projects and urban spaces designing, it seems that the lack of educating and training required was due to failure social participation during urban regeneration projects. Due to the nature of this approach and intervention platform, the position of education must be clarified in this process. There are many instruments to use during this intervention, but the rule of education is not clarified in this process, yet. Disregarding for the role of residents who live in urban neighbors is the most important reason of failure to implement urban space design development projects with high quality in Iran. It is the result of lack of planning to attract participation neither teaching them, not to learn all people with the aim transferring experiences and to make appropriate methods to paradigm shift in the participants, on the other hand there are not enough awareness and expertise in the urban manager groups and the administrative experts. In addition, it is necessary to produce conceptual framework for educating, training and learning citizens based on creed, native culture and identity of Islamic-Iranian society.

Materials and Methods: The This study includes specifying the position of social education during common participation attraction process and also making clear the theoretical and philosophical basis of Islamic Ideology about social education with emphasized on the role of community and participation concept in the procedure of urban designing. Gathering data has been done with questionnaire, interview, and field study. This study is applied research and done with descriptive and analytical methods.

Findings: The results show there is a significant positive relationship between social education and sustainable urban regeneration. It is therefore suggested that educating residents will be set as the target of sustainable urban regeneration plans as a pivotal element of urban designing and making decision. Finally, the results of study representative that based on Islamic realistic philosophy, the paradigm is educating and training from society and for society are the main purpose. The conclusion shows that educating and training to society have no expected results.

Discussion and Conclusion: The values of this society have been specified based on anthropology. With the aim of explaining the relationship between education-training and urban regeneration and also defining its role and position in the community-led urban regeneration process, in this study by using qualitative analysis and content analysis method, theories have been reviewed to compose the community-led urban regeneration through training.

The results of study contain investigating the participatory approach as a designing paradigm will lead to the success of urban regeneration projects and there is an important issue that social training and social educating are not only instruments to achieve urban regeneration objectives but those should be

considered as executables to attract citizen's participation.

In addition, the training and educating will be assumed as means to achieve enabling, empowering, capacity building and institutionalization for urban projects beneficiaries. In this study the theories are divided into two categories based on their nature. The first one contains the viewpoints about the relation between education and participation in common. And the other one contains the theories that includes philosophy of education in Islamic-Realism.

According to research findings it is obvious that over the past decade, along with changing the view of environmental sustainability to social sustainability, education and training are implemented to building capacity and social empowerment with aim to increase social capacity. These all lead to increase social participation and common abilities to take part in local development and urban space designing.

The citizens who are educated and trained enough, are ready to participate in decision making, designing and implementation of urban regeneration projects. Finally, community-led urban regeneration can happen with the building capacity through education and training continuously. Likewise, in order to Islamic thought's nature about social education and training and social behaviors in the community, defining the aims, principles, methods and contents of social education and training affected Islamic thought organize the main purposes of this study.

The method of this research as its purpose is decisive and based on its social science nature is descriptive. With the purpose to define attribute of social education and training affected Islamic theology, two viewpoints are compared: Islamic Realistic philosophy and its Etebariat theory versus some theories about participation in urbanism and urban planning those have been based on social education and training.

There are hierarchical aims based on Islamic philosophy and in accordance with these goals, the characteristics of education to the community have been explained. In general, despite the differences in the titles used to explain the theoretical and philosophical foundations of each of the two views there are similarities in the general orientation of explaining the role of education and training to the community to strengthen social responsibility and participation in both perspectives.

As a final conclusion, it should be said that conscious participative urban design requires education, which should be explained in the context of the Islamic worldview and the principles of education in Islam. Based on case study surveying it revealed the education and training can improve the achievements and participation goals. During the implementation of this project tradesman refused to participate at the first, then, after some negotiation and explanation about the probable rewards and especially receiving their opinions about the priorities in infrastructure, space design, urban furniture, planting, facades, shades and materials for pedestrian flooring, they decided to be a part of this project.

Based on the findings of this research, community-Led urban regeneration is an impactful approach for the successful implementation of participatory urban design projects in historical contexts.

- Engaging local communities (stakeholders) and the target audience of urban space design projects depends on providing social education.
- Determining the benefits for each local actor in the community-Led urban design process is one of the most important and impactful actions.
- The philosophical foundations of Islamic realism determine the principles of social education in the process of engaging public participation.
- In the urban space design project aimed at regenerating the historical Zone of Shiraz, the participation of shopkeepers and stakeholders increased after announcing the necessary incentives to create added value for properties and business rights.

Declarations

Conflict of Interest

The authors declare no conflicts of interest related to this research.

Funding

This research did not receive any financial support from governmental or private organizations.

Informed Consent

All participants in this study provided their informed consent in writing.

Authors' Contributions:

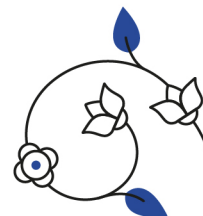
Conceptualization and study design: Fatemeh Shams; data collection and management: Narges Pirahmadian; data analysis and interpretation: Fatemeh Shams and Narges Pirahmadian; visualization: Narges Pirahmadian; drafting the initial manuscript: Narges Pirahmadian; manuscript review and revision: Mohammadreza Pourjafar and Fatemeh Shams; research project management: Mohammadreza Pourjafar and Fatemeh Shams; validation and final approval: All authors approved the final version of the manuscript.

Acknowledgments:

The authors sincerely thank the residents of Sang-e Siah neighborhood in Shiraz for their cooperation in providing the required information.

References

- Abdi Danshpur, Z. (2015). Introduction to planning theories with a special focus on urban planning (3rd ed.). Tehran: Shahid Beheshti University Press. [In Persian].
- Alavitar, A. (2003). Exploring citizen participation models in urban governance (Vol. 2). Municipalities Organization. [In Persian].
- Assefa, G., & Frostell, B. (2007). Social sustainability and social acceptance in technology assessment: A case study of energy. *Technologies in Society Journal*, 29, 63-78. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2007.01.012>
- Bahrini, S. H., Izadi, M. S., & Mofidi, M. (2014). Approaches and policies of urban renewal (from reconstruction to sustainable urban regeneration). *Urban Studies*, 9, 17–28. [In Persian].
- Baker, M., Coaffee, J., & Sherriff, G. (2006). Achieving successful participation: Literature review. Department for Communities and Local Government.
- Bevilacqua, C., Calabro, J., & Maione, C. (2013). The role of community in urban regeneration: Mixed use area approach in USA. In *Proceeding REAL CORP 2013* (pp. 20-23). Rome: Tagungsband.
- Calthorpe, P., & Fulton, W. (2001). *The regional city*. Island Press.
- Colantonio, A., & Dixon, T. (2011). *Urban regeneration & social sustainability: Best practice from European cities*. Wiley-Blackwell.
- Goteck, J. A. (2001). *Philosophical schools and educational thoughts* (M. Pak Seresht, Trans.). Tehran: Samt Press. [In Persian].
- Habibi, M., & Saeidi Rezvani, N. (2005). Participatory urban planning: A theoretical exploration in the context of Iran. *Fine Arts Journal*, 24, 15–24. [In Persian].
- Hanachi, P. (2012). *Urban restoration in historical fabrics of Iran*. Tehran: University of Tehran Press. [In Persian].
- Hanachi, P., & Fadaei Nejad, S. (2011). Development of a conceptual framework for the preservation and integrated regeneration in cultural-historical fabrics. *Fine Arts Journal*, 46, 15–26. [In Persian].
- Healey, P. (1996). The communicative turn in planning theory and its implications for spatial strategy formation. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 23, 217-234. <https://doi.org/10.1068/b230217>
- Hillier, J. (2010). *Shadows of power: A story of foresight in land use planning* (K. Pouladi, Trans.). Tehran: Publications of Iranian Society of Consulting Engineers.
- Hosseini, S. J. (2008). *Sustainable public participation in the renovation and regeneration of decayed urban fabrics*. Mashhad: Sokhan Gostar Press. [In Persian].
- Islami, G., & Kamel-Nia, H. (2013). *Collective architecture: From theory to practice*. Tehran: University of Tehran Press. [In Persian].
- Izadi, M. S. (2006). *A study on city center regeneration: A comparative analysis of two different approaches to the revitalization of historic city centers in Iran* (Doctoral dissertation, Newcastle University).
- *Large Scale Urban Distressed Areas (LUDA)*. (2003). *Appraisal of urban rehabilitation literature and projects, including a glossary of terms and a preliminary set of indicators characterizing LUDA*. Dresden.
- Maleki, H. (2005). *Islamic education: A macro-level approach*. Tehran: Abed Press. [In Persian].
- Mangan, A. P. (2011). *Social exclusion and problematic areas of Europe: Urban renewal management* (A. Aghvami Moghaddam, Trans.). Tehran: University of Tehran Press. [In Persian].

- McCarthy, J. (2011). Partnership, collaborative planning, and urban regeneration (M. Khalilnejadi, Trans.). Tehran: University of Tehran Press. [In Persian].
- McDonald, S., Malys, N., & Maliene, V. (2009). Urban regeneration for sustainable communities: A case study. *Technological and Economic Development of Economy*, 15(1), 49-59. <https://doi.org/10.3846/1392-8619.2009.15.49-59>
- Misbah Yazdi, M. T. (1981). Educational goals from the Islamic perspective. Tehran: Samt Press. [In Persian].
- Misbah Yazdi, M. T. (2003). Islamic legal theory: The reciprocal rights of people and government (M. Naderi & M. Karimi-Nia, Trans., Vol. 1 & 2, 1st ed.). Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute Press. [In Persian].
- Motahari, M. (1995). A journey through the life of the Prophet Muhammad. Tehran: Sadra Press. [In Persian].
- Motahari, M. (2001). Fitrah. Tehran: Sadra Press. [In Persian].
- Nabavian, S. M. (2009). Philosophy of rights. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute Press. [In Persian].
- Nedaei, H. (1995). A brief review of the foundations of education in Islamic realism: The impact of philosophical concepts on different aspects of education. *Misbah Scientific Journal*, 4(15), 7-16. [In Persian].
- Petts, J., & Leach, B. (2000). Evaluation methods for public participation: Literature review. Environment Agency.
- Pourahmad, E., Habibi, K., & Keshavarz, M. (2010). Evolution of urban regeneration as a new approach in decayed urban fabrics. *Iranian Islamic City Studies Journal*, 1, 53-55. [In Persian].
- Roberts, P. (2000). The evolution, definition, and purpose of urban regeneration. In *A handbook*, British Urban Regeneration Association. London: SAGE Publications.
- Salehi, E., Moradi, E., & Firouzi, E. (2015). A comprehensive look at Islamic education from the perspective of martyr Morteza Motahari with emphasis on its principles, goals, and educational methods. *Journal of Research on Islamic Education*, 22(25), 9-37. [In Persian].
- Sharafi, M., & Barkpour, N. (2010). Typology of citizen participation techniques in urban planning based on different levels of participation. *Architecture and Urbanism Letter*, 2(4), 77-101. [In Persian].
- Shari'atmadari, A. (1964). Education and training. *Educational Journal*, 1, 1-10. [In Persian].
- Shari'atmadari, A. (1996). Philosophical epistemology and education. *Culture Academy Journal*, 3(5), 1-16. [In Persian].
- Sharifian Sani, M. (2001). Urban culture: Citizen participation, urban governance, and urban management. *Urban Management Journal*, 8, 42-55. [In Persian].
- Tabatabai, M. H. (1982). *Al-Mizan commentary* (N. Makarem Shirazi, Trans., Vol. 20). Tehran: Allameh Foundation Press. [In Persian].
- Tabatabai, M. H. (1991). *Nihayat al-Hikmah* (S. Shirvani, Trans., Vol. 1). Tehran: Al-Zahra Press. [In Persian].
- Tabatabai, M. H. (2006). *Principles of philosophy and the method of realism* (Vols. 1-3). Qom: Sadra Press. [In Persian].
- Turok, I. (2004). Urban regeneration: What can be done and what should be avoided? *Proceedings of the Istanbul Conference on Urban Regeneration*. Istanbul: Lutfi Kirdar Exhibition Centre.

Note for Readers:

This paper contains an identical English abstract in two sections:

Abridged Paper: To provide an overview for international readers.

Persian Section: To meet the standardized structure of Persian academic publications.

This repetition is intentional to ensure alignment with academic standards and facilitate readability for both audiences. Readers are encouraged to review the full paper for comprehensive details.

یادداشت برای خوانندگان:
این مقاله شامل یک چکیده انگلیسی در دو بخش است:
 بخش Abridged Paper: برای ارائه یک دید کلی به خوانندگان بین‌المللی.
 بخش فارسی: به منظور رعایت استانداردهای ساختار مقالات علمی فارسی.
 تکرار این چکیده، با هدف انطباق با استانداردهای علمی و تسهیل مطالعه برای هر دو گروه از مخاطبان طراحی شده است. خوانندگان می‌توانند برای دریافت جزئیات کامل، به متن اصلی مقاله مراجعه کنند

© [2025] by the author(s). This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0). The authors retain copyright, and this work may be shared and redistributed with proper attribution.

License link: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

تبیین انگاره طراحی شهری مشارکتی در فرایند بازآفرینی شهری اجتماع محور براساس فلسفه رئالیسم اسلامی نمونه موردی: سرای روغنی بازار وکیل

نسترن نژداغی^{*۱}

۱. دکترای شهرسازی اسلامی، گروه شهرسازی، دانشکده شهرسازی و معماری، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران.

نکات شاخص

- براساس یافته‌های این پژوهش، بازآفرینی شهری اجتماع محور، رویکردی تأثیرگذار در اجرای موفق پروژه‌های طراحی شهری مشارکتی در بافت تاریخی است.
- جلب مشارکت اجتماعات محلی (ذینفعان) و مخاطبان پروژه‌های طراحی فضاهای شهری در گرو انجام آموزش‌های اجتماعی است.
- تعیین نفع هر یک از بازیگران محلی در فرایند طراحی شهری اجتماع محور، مهم‌ترین و تأثیرگذارترین اقدامات است.
- مبانی فلسفی رئالیسم اسلامی، تعیین‌کننده اصول آموزش اجتماعی در فرایند جلب مشارکت مردمی است.
- در پروژه طراحی فضاهای شهری با هدف بازآفرینی بافت تاریخی شیراز، مشارکت کسبه و ذینفعان پروژه، پس از اعلام مشوق‌های لازم برای ایجاد ارزش افزوده املاک و سرفق‌ها، افزایش یافت.

مشخصات مقاله

تاریخ ارسال	۱۴۰۳/۰۴/۷
تاریخ بازنگری	۱۴۰۳/۰۴/۲۰
تاریخ پذیرش	۱۴۰۳/۰۵/۰۳
تاریخ انتشار آنلاین	۱۴۰۳/۰۶/۲۶

چکیده

رویکرد بازآفرینی شهری در سیر تطور تاریخی خود، بر مقوله مشارکت اجتماعی تأکید کرده است که منجر به شکل‌گیری رویکرد بازآفرینی شهری اجتماع محور گردیده است. مشارکت مردمی در فرایند بازآفرینی به پایداری اجتماعی خواهد انجامید. از آنجایی که مهارت و آگاهی کافی برای ورود به عرصه مشارکت در فرایند طراحی و خلق فضاهای شهری امری ضروری است، به نظر می‌رسد دلیل عدم مشارکت تاکنون، حاصل فقدان آموزش‌های مورد نیاز بوده است. با هدف تعیین نقش و جایگاه آموزش در فرایند بازآفرینی شهری اجتماع محور، در پژوهش حاضر با بهره‌گیری از روش تحقیق کیفی و راهبرد تحلیل محتوا، خاستگاه فلسفی و نظری موضوع در فلسفه رئالیسم اسلامی، واکاوی گردیده است که در نهایت منجر به تشکیل مدل بازآفرینی شهری اجتماع محور از طریق آموزش شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد اتخاذ رویکرد مشارکت به‌عنوان پارادایم طراحی، به موفقیت پروژه‌های بازآفرینی شهری منجر خواهد شد و براساس یافته‌های موردپژوهی برای جلب مشارکت ذی‌نفعان در پروژه‌های طراحی شهری، آموزش به‌عنوان قدم اول و عامل تأثیرگذار، نقش مهمی ایفا خواهد کرد. آموزش در این مفهوم به معنای آگاهی‌بخشی، اطلاع‌رسانی، نظرسنجی، زمینه‌ساز مشارکت اجتماعی، عامل حساس‌سازی و مسئولیت‌پذیری شهروندان و همچنین عامل خلق فضاهای شهری باکیفیت و پاسخگو به نیازهای مخاطبان خواهد بود. برای نیل به این هدف، مبانی فلسفی اندیشه اسلامی در باب آموزش، تحلیل گردیده است تا اهداف، اصول، روش و محتوای آموزش متأثر از اندیشه اسلامی ارائه شود. این پژوهش از منظر هدف تحقیق بنیادی و براساس ماهیت موضوع و حیطه مورد پژوهش در علوم اجتماعی، توصیفی تحلیلی محسوب می‌گردد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد، آموزش با هدف طراحی شهری مشارکتی، با جامعه و برای جامعه محقق می‌شود و نه آموزش به جامعه، که با اهمیت‌بخشی به نقش ذی‌نفعان در این فرایند، متأثر از رویکردی پایین به بالا، براساس خواسته‌های جامعه تدوین می‌گردد و در قالب اصول طراحی مشارکتی به جامعه ارائه می‌شود.

واژگان کلیدی

مشارکت
طراحی
بازآفرینی شهری
اجتماع محور
رئالیسم اسلامی.

Original Research Paper

**Definition of Participative Urban Design Paradigm in The Community-led Urban Regeneration Based on Islamic Realism Philosophy
Case Study: Sara-y- Roghani in Vakil Bazaar**Nastaran Najdaghi^{1*} *1.Ph.D in Islamin Urbanism, Department of Urbanism, Faculty of Architecture and Urbanism, University of Islamic Art,Tabriz, Iran.*

Highlights

- Based on the findings of this research, community-Led urban regeneration is an impactful approach for the successful implementation of participatory urban design projects in historical contexts.
- Engaging local communities (stakeholders) and the target audience of urban space design projects depends on providing social education.
- Determining the benefits for each local actor in the community-Led urban design process is one of the most important and impactful actions.
- The philosophical foundations of Islamic realism determine the principles of social education in the process of engaging public participation.
- In the urban space design project aimed at regenerating the historical Zone of Shiraz, the participation of shopkeepers and stakeholders increased after announcing the necessary incentives to create added value for properties and business rights.

Abstract

During the evolution of the urban regeneration approach, attention to social participation has led to formation of community-Led urban regeneration. Based on the views of the theorists, social participation can also create social sustainability. Since the sufficient skills and knowledge are needed to take part in decision making process with the aim of social participation in local development projects and urban spaces designing, it seems that the lack of educating and training required was due to failure social participation during urban regeneration projects. In addition, it is necessary to produce conceptual framework for educating, training and learning citizens based on creed, native culture and identity of Islamic-Iranian society. Gathering data has been done with questionnaire, interview, and field study. This study is applied research and done with descriptive and analytical methods. The results show there is a significant positive relationship between social education and sustainable urban regeneration. The training and educating will be assumed as means to achieve enabling, empowering, capacity building and institutionalization for urban projects beneficiaries. As a final conclusion, it should be said that conscious participative urban design requires education, which should be explained in the context of the Islamic worldview and the principles of education in Islam. In the case study surveying it's been realized that it necessary to define benefits of project implementation for beneficiaries to achieve their participation.

Article Info

Received	27/06/2024
Revised	09/04/2024
Accepted	22/04/2024
Available Online	15/06/2024

Keywords

Participation
Design
Urban Regeneration
Community-led
Islamic Realism.

© [2025] by the author(s).

Citation of the article

Nejadaghi, N. (2024). Explaining the concept of participatory urban design in the process of community-based urban regeneration based on the philosophy of Islamic realism (Case study: Saray-e Roghani, Vakil Bazaar). *Iranian Urban design studies*, 1(1), 33-54.

* Shiraz-Roudaki St.-Department of Urbanism and Architecture- Shiraz Municipality.

Author Corresponding:

Email: najdaghi@ut.ac.ir Phone: +989129513162

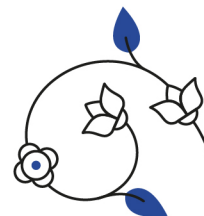
مقدمه

مشارکت در فرایند توسعه شهری دهه‌های اخیر در ایران، به دلایل مختلفی تاکنون محقق نشده است. این مهم از یک سو حاصل بی‌اعتمادی مردم به مجموعه مدیریت شهری و مهم‌تر از آن بی‌اعتمادی طراحان توسعه و مدیران شهری به توانایی مردم در تصمیم‌سازی و تعیین راهکارهای توسعه محلی است (حیبی و سعیدی رضوانی، ۱۳۸۴) و از سوی دیگر نتیجه فقدان آموزش‌های شهروندی و عدم انتقال اطلاعات از سوی مدیریت شهری به مردم، نبود زیرساخت‌های آموزش اجتماعی به ذی‌نفعان، بیگانگی مردم با مجموعه تصمیم‌ساز، طراح و اجراکننده پروژه‌های توسعه شهری (منگن، ۱۳۹۰) و دخیل نبودن مردم در ساختار قدرت تصمیم‌گیری برای توسعه محله و توزیع ثروت است. مسائل برشمرده شده دلایلی است که نشان می‌دهد نقش مشارکت ذی‌نفعان در برنامه‌های بازآفرینی شهری پایدار در ایران نادیده گرفته شده است. یکی از مهم‌ترین عوامل ناموفق بودن اجرای پروژه‌های بازآفرینی شهری در ایران بی‌توجهی به نقش مخاطبان و ذی‌نفعان محدوده‌های ناکارآمد شهرهاست. این مهم حاصل چند عامل است: فقدان برنامه‌ریزی لازم برای جلب مشارکت هرچه بیشتر ساکنان و آموزش آن‌ها، نقص آموزش در زمینه مرمت شهری در ایران، فقدان آموزش به مخاطبان و استفاده‌کنندگان از فضاهای شهری با هدف انتقال تجربه‌ها و الگوهای مناسب برای همراه نمودن و تجهیز کردن شهروندان به مهارت‌های برنامه‌ریزی، طراحی شهری و مدیریت محلی در فرایند تصمیم‌سازی - طراحی - تصویب و اجرای پروژه‌های کیفیت‌بخشی به فضاهای شهری و نبود تخصص و آگاهی کافی حاصل از نبود آموزش‌های مناسب برای مدیریت شهری و مجموعه کارشناسان اجرایی (حناچی، ۱۳۹۱)؛ از این رو با توجه به لزوم تدوین چارچوب مفهومی متناسب با اعتقادات، فرهنگ و هویت بومی جامعه ایرانی اسلامی (حناچی و فدائی‌نژاد، ۱۳۹۰) باید الگوهای بومی برای مشارکت هرچه بیشتر شهروندان و مخاطبان فضاهای شهری، مبتنی بر فرهنگ و اندیشه متناسب با الگوی ایرانی اسلامی تدوین گردد؛ بنابراین در فرایند مذکور، تشخیص ابزارهای اجرایی و تبیین شیوه‌های اجرای طراحی شهری مشارکتی در خلق فضاهای شهری باکیفیت تحت رویکرد بازآفرینی شهری اجتماع‌محور و همچنین مبانی نظری و فلسفی اسلامی آن به‌عنوان عامل سازنده فرهنگ، بستر اجتماعی در باب مشارکت و آموزش با توجه به نقش اجتماع و به تبع آن مشارکت، پایداری و رفتار اجتماعی، مسئله‌ای لازم و مهم است. به همین دلیل آنچه در پژوهش حاضر مد نظر است، تدوین ویژگی‌های آموزش به‌عنوان رکن اساسی برای جلب مشارکت بر پایه اصول فلسفه رئالیسم اسلامی است که در فرایند طراحی فضاهای شهری ذیل رویکرد بازآفرینی شهری اجتماع‌محور ارائه خواهد شد.

تبارشناسی مفهوم بازآفرینی شهری اجتماع محور

مفهوم اجتماع برای نخستین بار طی دهه‌های ۱۹۶۰ و اوایل ۱۹۷۰ در قالب رویکردهای اجتماع‌مدار در برنامه‌ریزی‌های توسعه شهری و مرمت شهری، مطرح گردید و سپس در سال ۱۳۹۴ در انگلستان، از طریق تأکید بر مشارکت گروه‌های اجتماعی درون شهرها در برنامه‌های مهارت‌آموزی فنی و حرفه‌ای و تدوین بودجه مالی مستقل برای چنین اقداماتی، گسترش یافت (Izadi, 2006)؛ به نقل از پوراحمد و حیبی و کشاورز، ۱۳۸۹). طی دهه‌های بعدی با تحقق عملی اختیار دادن به جامعه محلی از طریق فعالیت، سازمان‌دهی، رهبری و ظرفیت‌سازی در جامعه محلی، تغییرات چشمگیری حاصل شد (پوراحمد و حیبی و کشاورز، ۱۳۸۹).

در سیر تطور تاریخی مبحث بازآفرینی، دیدگاه غالب و متأخر، مقوله پایداری اجتماعی است که در مکان پایدار تجلی می‌یابد. به عقیده عاصفا و فراستل پایداری اجتماعی قطعیت توسعه است، درحالی‌که پایداری‌های زیست‌محیطی و اقتصادی اهداف توسعه پایدار و ابزارهای رسیدن به آن است (Assefa & Frostell, 2007)؛ بنابراین مفهوم اعتباربخش و ضامن پایداری در فرایند بازآفرینی شهری، مقوله اجتماع است. توروک نیز با تأکید بر ویژگی‌های مکان معتقد است که بازآفرینی شهری در جوهره و ذات خود بر آن است تا با شرکت دادن ساکنان و دیگر ذی‌نفعان و ذی‌نفعان با در بر گرفتن اهداف و فعالیت‌ها و با کار مشترک بین تمامی دست‌اندرکاران، طبیعت مکان را تغییر دهد (Turok, 2004). همچنین رویکرد بازآفرینی شهری به این نتیجه رسیده است که برای اجرای موفق پروژه‌های بازآفرینی به مهارت‌ها و به کار بستن نیروها، منابع و ذخایر انرژی، ابتکار عمل جوامع محلی، رویکرد از پایین به بالا به قصد بنا نهادن سرمایه اجتماعی و مشارکت جوامع محلی به صورت خودیاری در توسعه نیاز است (McDonald et al, 2009). بنابراین لازمه بازآفرینی شهری پایدار، همکاری اجتماعات محله‌ای و رسیدن به توافق عمومی است.

لازم است یک اتحاد و ائتلاف راهبردی تشکیل شود و ظرفیت گروه‌های ذی‌نفع برای مشارکت و رهبری فرایند بازآفرینی شهری توسعه یابد. هر موضوعی که حس مکان و آگاهی‌های مردم را دربارهٔ محلهٔ خودشان تصریح می‌نماید، جزء مقولات بازآفرینی شهری پایدار به حساب می‌آید (Calthorpe & Fulton, 2001).

شکل شماره ۱: سیر تکاملی سیاست‌های بازآفرینی شهری (رویکرد متأخر) مأخذ: (Colantonio & Dixon, 2011)

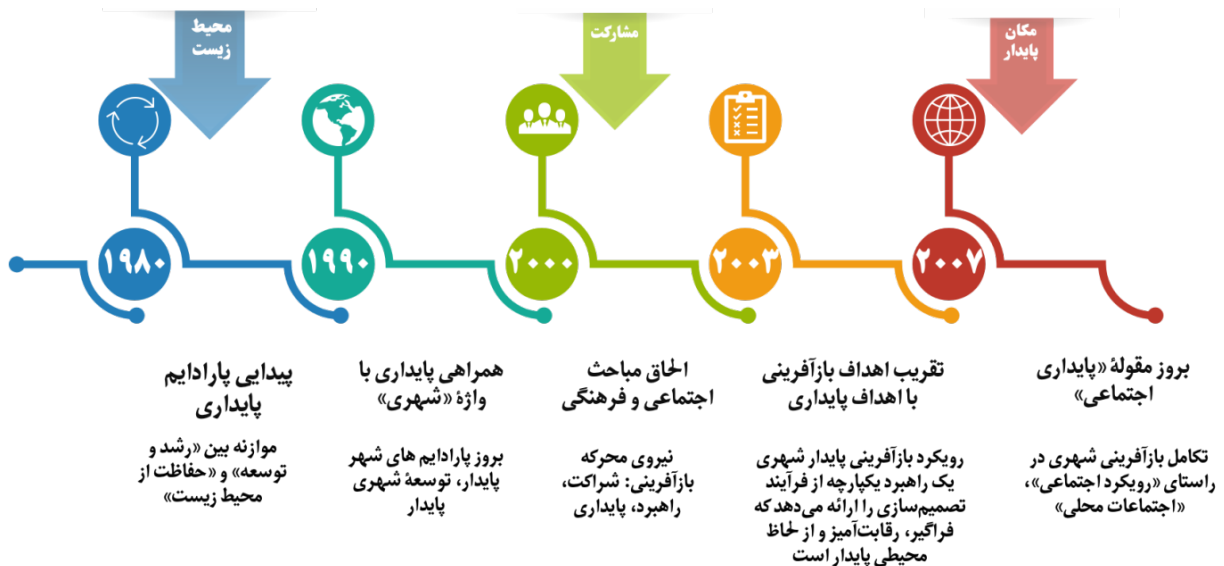
به عقیدهٔ بویلاک و همکارانش، هرچه مشارکت مردم و شرکات‌های خصوصی - عمومی افزایش یابد، بازآفرینی پایدارتری محقق می‌گردد (Bevilacqua, 2013؛ به نقل از بحرینی و ایزدی و مفیدی، ۱۳۹۲). در سیر تحول معنایی پارادایم پایداری در فرایند بازآفرینی شهری از پایداری زیست‌محیطی به پایداری اجتماعی و اتخاذ رویکرد اجتماع‌محور در مواجهه با مکان، در مجموع پارادایم مکان‌های پایدار شکل گرفته است (بحرینی و ایزدی و مفیدی، ۱۳۹۳). رویکرد بازآفرینی پایدار شهری، راهبردی یکپارچه از فرایند تصمیم‌سازی ارائه می‌دهد که فراگیر، رقابت‌آمیز و از لحاظ محیطی پایدار است (LUDA, 2003) و همان‌گونه که مشاهده می‌شود، پایداری در گروه مؤلفه‌های اجتماعی به‌عنوان بخش اساسی توسعهٔ پایدار به حساب آمده است، بحث بر اینکه در سال‌های اخیر شناخت مقولهٔ پایداری اجتماعی به‌عنوان بخش اساسی توسعهٔ پایدار به حساب آمده است، بحث بازآفرینی شهری پایدار را در ابعاد سیاستی و نهادی مورد تأیید قرار می‌دهند. حاصل پژوهش‌های صورت‌گرفته توسط آن‌ها در چند شهر اروپایی حاکی از آن بوده است که: «مبتنی بر تحلیل سیر تحول بازآفرینی در طول زمان، مشاهده می‌شود که مضامین سنتی نظیر نیازهای اساسی شامل: مسکن و سلامتی زیست‌محیطی، تعلیم و تربیت و مهارت‌ها، عدالت، کاهش فقر و افزایش سرزندگی، به‌طور فزاینده‌ای کامل‌تر شده و یا با مفاهیمی چون هویت، حس مکان و فرهنگ، قدرتمند شدن مشارکت و دسترسی، سلامتی و امنیت، سرمایهٔ اجتماعی، رفاه، شادی، کیفیت زندگی و منافع شبکه‌های اجتماعی و یا به عبارتی اهداف نرم در مقابل اهداف سخت، جایگزین می‌گردند» (Colantonio & Dixon, 2011). در جدول زیر، جمع‌بندی نظریات و منابع بررسی شده در باب مؤلفه‌های بازآفرینی شهری اجتماع‌محور ارائه شده است.

جدول شماره ۱: جمع‌بندی مؤلفه‌های بازآفرینی شهری اجتماع‌محور

مؤلفه‌های بازآفرینی شهری پایدار اجتماع‌محور	نظریه پردازان و مأخذ
<ul style="list-style-type: none"> - مشارکت و رهبری گروه‌های ذینفع در فرایند بازآفرینی شهری و طراحی برنامه ریزی راهبردی بر پایهٔ چشم‌انداز که توسط جوامع محلی تعیین شود - رسیدن به توافق عمومی حاصل همکاری اجتماعات محله‌ای 	LUDA, 2003
<ul style="list-style-type: none"> - جایگزینی مفهوم پایداری اجتماعی به جای پایداری زیست‌محیطی در پارادایم پایداری مکان 	Assefa & Frostell, 2007
<ul style="list-style-type: none"> - شرکت دادن ذینفعان و ذینفوذان به صورت هم‌زمان، بعنوان اساس بازآفرینی - هدف‌گذاری، فعالیت و کار مشترک در فرایند طراحی، تصویب و اجرای پروژه 	Turok, 2004
<ul style="list-style-type: none"> - اعتماد به ابتکار عمل جوامع محلی - مشارکت اجتماع محلی به صورت خودیاری - توجه به سرمایهٔ اجتماعی و پتانسیل‌های موجود برای طراحی فضاهای شهری 	McDonald et al, 2009
<ul style="list-style-type: none"> - رسیدن به توافق عمومی حاصل همکاری اجتماعات محله‌ای - ارتقای حس مکان از طریق آموزش و طراحی فضای شهری - ارتقای آگاهی مردم 	Calthorpe & Fulton, 2001
<ul style="list-style-type: none"> - مشارکت مردم در طراحی، برنامه‌ریزی و سرپرستی 	Bevilacqua, 2013
<ul style="list-style-type: none"> - تأکید بر مضمون مشارکت، در فرایند طراحی، تصمیم‌سازی و اجرا برای همبستگی اجتماعی - جایگزین شدن مضامین سنتی چون نیازهای اساسی، شامل مسکن و سلامتی زیست‌محیطی، تعلیم و تربیت و مهارت‌ها، عدالت، کاهش فقر و سرزندگی، با مفاهیمی چون هویت، حس مکان و فرهنگ، قدرتمند شدن مشارکت و دسترسی، سلامتی و امنیت، سرمایه اجتماعی، رفاه، شادی، کیفیت زندگی و منافع شبکه‌های اجتماعی؛ اهداف نرم در مقابل اهداف سخت از طریق مشارکت در طراحی فضاهای شهری 	Colantonio & Dixon, 2011

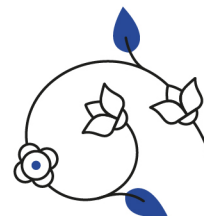
با هدف بازشناسی سیر تطور مفهوم بازآفرینی شهری اجتماع محور، به ناچار بایستی سیر شکل‌گیری مفهوم پایداری را دنبال کرد و به تبیین نقش اجتماع در پایداری نمودن محیط پرداخت. با پیدایش مفهوم پایداری و متأثر از آن در فرایند برنامه‌ریزی توسعه شهرها، موازنه بین «رشد و توسعه» و «حفاظت از محیط زیست» مطرح گردید. در ادامه و در همراهی رو به تکامل دو صفت «پایداری» و «شهری»، پارادایم توسعه شهری پایدار شکل گرفت که هر دو تحت معیارهای زیست‌محیطی تبیین شده‌اند. پس از آن با الحاق مباحث اجتماعی و فرهنگی به ادبیات برنامه‌ریزی توسعه شهری، پارادایم برنامه‌ریزی مشارکتی پا به عرصه نهاد و نیروی محرکه بازآفرینی شهری، شراکت، راهبرد و پایداری تبیین گردید. از این زمان مفهوم شراکت به اندازه پایداری، دارای اهمیت شد و اهداف بازآفرینی با اهداف پایداری همسو گشت. در نهایت در پی شکل‌گیری مفهوم «پایداری اجتماعی»، تکامل بازآفرینی شهری بر پایه دو مؤلفه رویکرد اجتماعی و اجتماعات محلی، در قالب بازآفرینی شهری اجتماع محور، صورت پذیرفت. در شکل شماره ۲، تبارشناسی بازآفرینی شهری اجتماع محور و تأثیر آن از مفهوم پایداری، ارائه شده است.

شکل شماره ۲: روند شکل‌گیری مفهوم بازآفرینی شهری اجتماع محور (مأخذ: نگارنده براساس جمع‌بندی از منابع موجود)

نقش آموزش در بازآفرینی شهری اجتماع محور

مقوله اجتماع محوری در بازآفرینی شهری به اعتبار پایداری اجتماع، با برنامه‌های اجتماع محل پایداری، همان‌گونه که در سند ODPMS در کشور انگلستان با عنوان «جوامع پایدار: ساختن برای آینده» توسط دفتر نخست‌وزیر در سال ۲۰۰۳ تهیه شد، ارائه شده است. آن‌ها با این فرض که رابطه مستقیم و پراهمیتی بین اشتغال و کیفیت زندگی وجود دارد، به اجرای آموزش‌های ابتکاری با موضوع مهارت‌آموزی، کارآفرینی و شراکت^۱ در کسب‌وکار اقدام کردند (مک‌کارتی، ۱۳۹۰)؛ اما نقطه اشتراک تجربه‌های اقدامات در انگلستان، اسکاتلند و آمریکا مسئله عدم همکاری و شراکت مؤثر اجتماع محلی ارزیابی گردید. به عقیده هاروی، تغییر شیوه حکمرانی شهری از رویکرد «مدیریتی» دهه ۱۹۶۰ به رویکردهای کارآفرینانه‌تر دهه ۱۹۸۰، توانسته است بر طرح‌ها و عملیات شراکت محلی تأثیرات درخور ملاحظه‌ای بگذارد (Harvey, 1989). این نوع حکمرانی در پی شکل‌دهی به فرهنگ گروهی و توانمندسازی خواهد بود، نه مدیریت از طریق ساختارهای مستبدانه سلسله‌مراتبی (Healey, 1996)؛ از این رو ماهیت آموزش‌های اجتماعی از مقوله اقتصاد و معیشت به مهارت‌های برقراری ارتباط اجتماعی و مشارکت در فرایند توسعه محله تغییر پیدا خواهد کرد. بازآفرینی شهری پایدار برای اجرایی شدن به ظرفیت‌سازی محلی نیاز دارد. بنا به ارزیابی اقدامات بازآفرینی شهری در تجربه اسکاتلند و انگلستان، مشخص شده است که یکی از اقدامات مهم، ایجاد آگاهی مردم محلی از نیازها، ارتقای پتانسیل برای عدالت در توزیع خدمات و ارتقای انگیزه مشارکت‌کنندگان محلی است (مک‌کارتی، ۱۳۹۰). تاکنون برنامه اقدام مدون یا تجربه‌ای در ارائه آموزش به ساکنان محله‌های هدف بازآفرینی شهری، با هدف جلب حداکثری مشارکت تدوین نشده است؛ اما به نظر می‌رسد راهکار رسیدن به این هدف، آموزش‌های اجتماعی است.

تبیین رابطه آموزش و مشارکت ذی نفعان

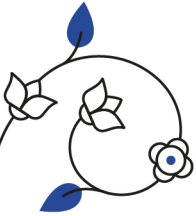
برای مشارکت دو رکن تاکنون برشمرده شده است: تشخیص و استقلال فردی، احساس خودمختاری (علوی تبار، ۱۳۸۰)؛ ولی رکن اساسی سوم وجود مهارت و آگاهی کافی برای ورود به عرصه مشارکت در فرایند توسعه محلی است. ماهیت و محتوای پرورش انسان‌ها برای کسب آمادگی و مهارتی لازم برای ورود به عرصه مشارکت دربرگیرنده سه فرایند مهم است: (۱) فرایند درونی کردن ارزش‌های مشارکت؛ (۲) فرایند نهادینه‌سازی و کاهش اختلالات (واگرایی و ناهمگنی‌ها) اجتماعی؛ (۳) فرایند تکوین و تقویت جامعه مدنی (چلبی، ۱۳۷۵) که نیل به هرکدام از موارد برشمرده شده، مستلزم اجرای آموزش است. مجموعه نظریاتی که تاکنون در خصوص رابطه بین مشارکت و آموزش ارائه شده است، عموماً به موضوع رفتار انسان و مشارکت او در تحقق اهداف در سازمان‌ها پرداخته است. از این جمله آرجیس، یکی از نظریه‌پردازانی که به مقوله آموزش پرداخته است، اعتقاد دارد که می‌توان از طریق آموزش، افراد را از لحاظ روانی به سمت انجام فعالیت مشخص سوق داد (حسینی، ۱۳۸۷). با تاسی از این دیدگاه می‌توان انتظار داشت که با اجرای آموزش‌هایی که محتوای مناسب و رویه مطلوب داشته باشد، به جلب حداکثری ساکنان محلات هدف بازآفرینی در فرایند نیل به اهداف برنامه‌ها، دست یافت. در میان نظریات مشارکت، مجموعه‌ای از نظریات شهرسازی مشارکتی که مشخصاً به تأثیر مقوله آموزش در آن‌ها پرداخته شده است، در ادامه ارائه می‌شود.

الف) نظریه اسکات دیویدسون^۲: دیویدسون در سال ۱۹۹۸، برای سطوحی که شهروندان در هریک از گام‌های فرایند طراحی - تصویب - اجرای پروژه‌های شهری مشارکت خواهند کرد، گردونه‌ای ارائه داد. به عقیده دیویدسون بین این سطوح سلسله‌مراتب خاصی حاکم نیست و اساساً به همین دلیل از استعاره گردونه به‌جای نردبان استفاده می‌کند، اما سطوح چهارگانه‌ای را که در نظر گرفته است، شامل: (۱) اطلاع‌رسانی؛ (۲) مشاوره؛ (۳) مشارکت و (۴) مقتدرسازی است که برای هریک شیوه‌ای به‌منظور اجرا بیان کرده است

شکل شماره ۳: مدل مشارکت دیویدسون (دیویدسون، ۱۹۹۸؛ به نقل از شریفیان ثانی، ۱۳۸۰)

ب) نظریه پتس و لیچ^۳: جودیت پتس و باربارا لیچ (۲۰۰۰) در تبیین مدل چهارسطحی مشارکت خود، معیارهایی را در نظر گرفتند: اهمیت به جامعیت طیف‌های مشارکت‌کننده، مدیریت نتایج مورد انتظار، مدیریت زمان انجام مشارکت برای اجتناب از فرسودن و خسته شدن مشارکت‌کنندگان، شفافیت در برقراری ارتباطات، اجتناب از نتیجه‌گیری‌های آزیبش تعیین‌شده، محوریت

قرار دادن برنامه‌ریزی بر اصل مشارکت، تنظیم راهبردهای مشارکتی، پیوند با فرایندهای دموکراتیک، متعادل کردن دیدگاه‌های متضاد از طریق تصمیم‌گیری در مسائل عمیق با نقش‌آفرینان اصلی و اطلاع‌رسانی به سطح گسترده‌تر مشارکت‌کنندگان، استفاده مؤثر از همه منابع در دسترس، بازمهارت‌آموزی و آموزش عملی و مستمر برای همه، آمادگی دائمی برای تغییر در نحوه تفکر و تصمیم‌گیری و در نهایت تعادل بخشی بین سرعت و انعطاف‌پذیری در تصمیم‌گیری به صورت توأمان. آن‌ها با این معیارها به تعیین مؤلفه‌های این مدل چهارسطحی اقدام کردند (Baker, Coaffee and Sherriff, 2006). در این مدل شیوه‌های مشارکت بالقوه در تصمیم‌سازی در چهار سطح متفاوت و سه نوع مشارکت طبقه‌بندی می‌شوند که این سه نوع شامل سنتی^۴ (در جدول با علامت T مشخص شده است)، مشاوره نوآورانه^۵ (IC) و مشارکت نوآورانه^۶ (ID) است. آن‌ها همچنین معیارهایی را برای انتخاب اجرای طرح و ارزیابی روش‌های مشارکت عمومی تعیین کرده‌اند (Petts & Leach, 2000).

سطح چهار	سطح سه	سطح دو	سطح یک
مشارکت گسترده	مشارکت و مشاوره	بازخورد آگاهی بخشی	آموزش، آگاهی بخشی
<ul style="list-style-type: none"> • کمیته های مشاوره جامعه / گروه های ارتباطی (ID) • برنامه ریزی برای واقعیت - های موجود (ID) • تشکیل هیئت های منصفه/ داوری از شهروندان (ID) • چشم‌اندازسازی مشارکتی با توافق عمومی (ID) • چشم اندازسازی بوسیله ارتباط اینترنتی (ID) 	<ul style="list-style-type: none"> • کارگاه ها (IC) • گروه های تمرکز / انجمن ها (IC) • خانه باز (IC) • خانه باز (در اینترنت) (IC) 	<ul style="list-style-type: none"> • نمایش ها و نمایشگاه‌های غیررسمی (T) • خطوط تلفن (T) • اینترنت (IC) • کنفرانس تلفنی (IC) • جلسات عمومی (T) • نظر سنجی ها، مصاحبه‌ها و پرسشنامه‌ها (T) • نظر سنجی مشورتی (IC) 	<ul style="list-style-type: none"> • نشریه‌ها و بروشورها (T) • خبرنامه‌ها (T) • نمایش‌ها و نمایشگاه‌های غیررسمی (T) • تبلیغات (T) • روزنامه‌های محلی (T) • روزنامه‌های ملی (T) • فیلم‌ها (IC) • بازدید از سایت (T)

شکل شماره ۴: مدل چهارسطحی مشارکت ذی‌نفعان پتس و لیچ

ج) نظریه انجمن بین‌المللی مشارکت مردمی IAP2: در میان انواع نظریه‌ها راجع به سطوح مشارکت، گستره پنج‌سطحی IAP2 ارائه‌شده توسط انجمن بین‌المللی مشارکت مردمی، جامع‌ترین و بهترین طبقه‌بندی را در دامنه مشارکت محدود و مشارکت واقعی شرح می‌دهد. در این تقسیم‌بندی آموزش مستمر به مردم و بازآموزی از تجربیات اجرایی، اصل اساسی نظریه را تشکیل می‌دهد.

جدول شماره ۲: گستره مشارکت براساس IAP2 (مأخذ: شرفی و برک‌پور ۱۳۸۹)

سطوح مشارکت	توانمندسازی ^۷	همکاری با مردم ^۸	درگیر ساختن مردم ^۹	مشورت ^{۱۰}	آگاهی‌رسانی ^{۱۱}
اهداف مشارکت	دادن اختیار تصمیم‌نهایی به مردم	شریک بودن با مردم در تمامی ابعاد تصمیم‌گیری، شامل تکوین آلترناتیوها و تعیین راه‌حل‌های منتخب	کار مستقیم با مردم در تمام طول فرایند به‌منظور دادن اطمینان به مردم که نگرانی‌ها و علایق آن‌ها به‌شکلی مداوم در تمام فرایند در نظر گرفته خواهد شد.	گرفتن بازخوردها از مردم در زمینه تحلیل‌ها، آلترناتیوها و تصمیم‌ها	تأمین اطلاعات جامع و عینی به‌منظور کمک به مردم در فهم مشکلات، گزینه‌ها، فرصت‌ها و راه‌حل‌ها

جدول شماره ۳: جمع‌بندی نظریات مربوط به نقش آموزش در مشارکت اجتماعی شهروندان در فرایند طراحی - تصویب - اجرای پروژه‌های طراحی فضای شهری

جمع بندی	نظریه های مشارکت شهروندان در فرآیند طراحی - تصویب - اجرا و تبیین نقش آموزش در آنها
1998	اسکات دیویدسون نقش آموزش را در سه سطح اطلاع رسانی، مشاوره و مقتدرسازی، از مدل چهارسطحی مشارکت، تأثیرگذار می‌داند.
2000	پتس و لیچ آموزش را سطح یکم از مدل چهارسطحی مشارکت ذینفعان دانسته‌اند.
2012	انجمن بین‌المللی مشارکت مردمی IAP2 گستره مشارکت پنج سطحی ارائه می‌دهد و به آگاهی رسانی به عنوان یکی از سطوح اساسی معتقد است که ذیل آن تأمین اطلاعات جامع و عینی به منظور کمک به مردم در فهم مشکلات، گزینه‌ها، فرصت‌ها و یا راه‌حل‌ها را ارائه می‌دهد.

عرصه‌های تجلی مشارکت اجتماعی در فرایند طراحی شهری

فراهم آوردن امکان مشارکت جامعه محلی در طراحی، به روش‌های مختلف برای ارتباط با مخاطبان پروژه نیازمند است تا با استفاده از این ابزارها، بتوان به اطلاعات لازم برای طراحی پاسخگو به نیازهای استفاده‌کنندگان از فضا، دست یافت. نمودار زیر طیف میزان مشارکت شهروندان و جامعه محلی را در فرایند طراحی شهری نشان می‌دهد که ابزارهای تحقق هریک را نیز در بر می‌گیرد.

شکل شماره ۵: طیف مشارکت شهروندان و جامعه محلی به‌عنوان مخاطبان پروژه‌های طراحی شهری

فرایند طراحی مشارکتی با هدف بهره‌بردن از مشارکت استفاده‌کنندگان از فضای شهری، نیازمند انتخاب درست بین روش‌های مختلف برای ارتباط با مشارکت‌جویان است تا از راه ابزارهای مشارکت بتوان اطلاعات لازم را به دست آورد و رابطه بین متخصص و کاربر را ایجاد کرد (اسلامی و کاملی‌نیا، ۱۳۹۲: ۱۲۲). تکنیک‌های طراحی شهری مشارکتی ابزارهایی است که می‌توان در مرحله مناسب (در طراحی یا فرایند برنامه‌ریزی پروژه‌ها) برای ارتقای کیفی نتایج از آن‌ها استفاده کرد. با هدف تشویق جوامع به مشارکت و دوری از بی‌توجهی به مکان، همچنین افزایش درک موضوعات مربوط به طراحی شهری و یافتن بهترین راه‌حل‌ها از طریق شناخت کامل نیازهای جوامع محلی مخاطب پروژه‌های طراحی شهری، باید با ابزارهای مختلف بین تیم طراحی - تصویب طرح و جامعه محلی مخاطب طراحی، ارتباط دوسویه برقرار کرد. ظرفیت‌سنجی، انتخاب ابزار مناسب جلب مشارکت و درنهایت تدوین سازوکار مناسب برای تفویض قدرت تصمیم‌گیری، ورای سیر فرایند تصمیم‌سازی مشارکتی، از جمله اثربخش‌ترین اقدامات برای جلب مشارکت ذینفعان پروژه‌های خلق فضاهای شهری است.

تبیین مفهوم آموزش اجتماعی براساس فلسفه رئالیسم اسلامی در مقایسه با نظریه‌های طراحی شهری مشارکتی

همان‌گونه که در نظریه‌های شهرسازی و طراحی شهری مشارکتی بیان شده است، مشارکت شهروندان در فرایند توسعه محله (Roberts, 2000)، خلق فضاهای شهری باکیفیت و پاسخگو به نیازهای شهروندان هدف اصلی است که متناسب با آن اصول، روش‌ها و محتوا تدوین شده است. در این دیدگاه، مشارکت حق شهروندان تلقی می‌شود (عبدی دانشپور، ۱۳۹۴). در مقابل، در اندیشه اسلامی مشخصا به موضوع مشارکت اشاره‌ای نشده است، اما مسئولیت‌پذیری اجتماعی به‌عنوان هدف تعیین گردیده است. در متون اسلامی از نقش‌پذیری افراد در جامعه اسلامی، هم به‌عنوان حق و هم تکلیف یاد شده است (شریعتمداری، ۱۳۴۳ و طباطبایی، ۱۳۸۵).

همچنین در مقابل دو اصل اساسی الزام آگاهی برای مشارکت (Hillier, 2009) و وابستگی پایداری مکان به پایداری اجتماعی (Assefa & Frostell, 2007)، ذیل فلسفه اسلامی مشارکت اجتماعی در گرو آگاهی از نفع حاصل از آن خواهد بود (مطهری، ۱۳۷۴ و مطهری، ۱۳۸۰). به‌طور کلی علی‌رغم تفاوت‌هایی که در عناوین به‌کاررفته در تبیین مبانی نظری و فلسفی هر یک از دو دیدگاه وجود دارد، می‌توان مشابهت‌هایی در جهت‌گیری کلی تبیین نقش آموزش و تعلیم به اجتماع برای تقویت مسئولیت‌پذیری و مشارکت اجتماعی، در هر دو دیدگاه یافت. با هدف مقایسه مؤلفه‌های آموزش مبتنی بر اندیشه اسلامی با نظریات موجود در زمینه مشارکت شهروندان و آموزش اجتماعی، در جدول ۴، به بررسی موضوع پرداخته شده است.

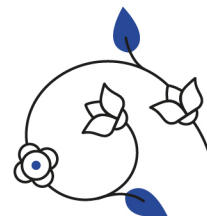
جدول شماره ۴: مقایسه مؤلفه‌های آموزش اجتماعی در نظریه‌های شهرسازی و طراحی شهری مشارکتی با اندیشه اسلامی

مبانی نظری اندیشه اسلامی در باب آموزش و مشارکت اجتماعی	نظریه‌های شهرسازی و طراحی شهری مشارکتی	
«پرورش نیروی تفکر، پرورش حس مسئولیت اجتماعی» (گوتک، ۱۳۸۰)، «پرورش نیروی اراده و اختیار، پرورش حس زیباگرایی» (صالحی و دیگران، ۱۳۹۴)	مشارکت شهروندان در خلق فضاهای شهری با کیفیت و توسعه محله (Roberts 2000)	هدف
«هماهنگی با فطرت، عدالت‌جویی، جامعیت» (مطهری، ۱۳۷۴) نیاز آفرینی (مطهری، ۱۳۸۰) «بهره‌گیری از اراده، تناسب و تلازم عقل و علم، انسانیت دوستی و اخلاق مداری» (مطهری، ۱۳۷۴)	تعیین مقوله مشارکت بعنوان حق شهروندی (عبدی دانشپور، ۱۳۹۴) آگاهی از تصمیمات و برنامه‌ها (Hilier ۲۰۰۹) پایداری مکان مستلزم پایداری اجتماعی است (Assefa and Frostell ۲۰۰۷)	اصول
تعقل (مطهری، ۱۳۷۴) «استفهام، محبت و ملاحظت، تکریم، عادت‌دادن» (ملکی، ۱۳۸۴) نقش الگویی (صالحی و دیگران، ۱۳۹۴)	قائل به نظریه پراکسیس اجتماعی (Hilier 2009) تبیین پارادایم برنامه‌ریزی با مردم (عبدی دانشپور، ۱۳۹۴) ارائه طیفی از انواع مشارکت براساس اهمیت نقش مردم (Davidson, 1998 & Petts & Leach 2000)	روش
اخلاق مداری حرفه‌ای، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، حساس‌سازی نسبت به محیط سکونت	آگاهی‌رسانی - توانمندسازی - ظرفیت‌سازی	محتوا

یافته‌های پژوهش

تعیین ویژگی‌های آموزش به اجتماع براساس فلسفه رئالیسم اسلامی با هدف جلب مشارکت

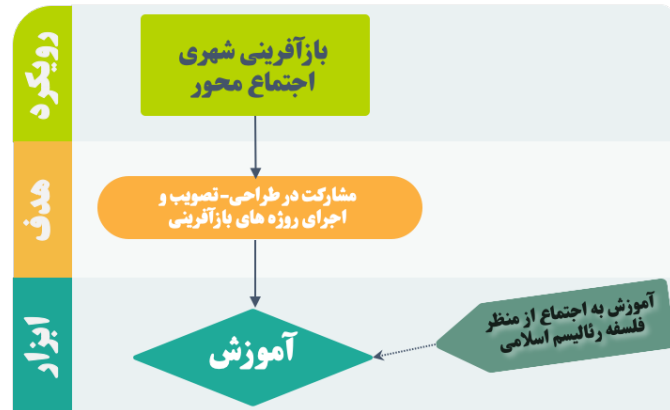
بر پایه جهان‌بینی اسلامی، انسان دارای فطرت است و گرایش‌های فطری دارد. مانند ظرفی کاملاً خالی نیست و بالقوه دارای استعدادهایی است که می‌تواند با تعلیم و تربیت به‌تدریج و کم‌کم شکوفا شود؛ یعنی انسان موجودی است تربیت‌پذیر (طباطبایی، ۱۳۶۱، ج ۲۰). از طرفی انسان بالضروره موجودی اجتماعی است و از جامعه تأثیر می‌گیرد و بر آن نیز تأثیر می‌گذارد (طباطبایی، ۱۳۷۰). با توجه به اینکه از نظر علامه طباطبایی، انسان دو بعد جسم و روح دارد و روح دارای اصالت است، تعلیم و تربیت نیز باید به‌گونه‌ای باشد که بتواند هم جنبه‌های جسمانی و نیازهای مادی و هم جنبه‌های روحانی و نیازهای معنوی وی را در بر گیرد و اولویت و اصالت را به ابعاد معنوی انسان بدهد و در واقع تربیت جسمانی را در خدمت رشد معنوی انسان

قرار دهد. همگانی و عمومی بودن تعلیم و تربیت را نیز می‌توان از دیدگاه علامه طباطبایی استنتاج کرد. تا جایی که یکی از حقوق اساسی انسان بر شمرده می‌شود و از طرفی تکلیفی است بر دوش انسان برای سیر تکامل معنوی در راستای حرکت جوهری. بنابراین آموزش بر پایه جهان‌بینی اسلامی، هم حق است و هم تکلیف. همچنین از آنجایی که در فلسفه تعلیم و تربیت در اسلام به معرفت نفس تأکید شده است، اولین گام در آموزش، شناخت انسان و توانایی‌های بالقوه مادی و معنوی او خواهد بود تا مسیر کمال مشخص گردد؛ از این رو می‌توان اذعان کرد که در فرایند آموزش متأثر از فلسفه رئالیسم اسلامی، با هدف جهت‌دهی به رفتار اجتماعی، اصالت به رفتار انسانی داده می‌شود (ندایی، ۱۳۸۹) و می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که بر پایه این جهان‌بینی، آموزش از جامعه و آموزش برای جامعه اصل است و نه آموزش به جامعه. در این جامعه ارزش‌ها براساس انسان‌شناسی تبیین می‌گردند و فعالیت‌های انسان در اجتماع، بدون کسب معرفت (پرورش عقل)، اتکاپذیر و لزوماً درست نیست (شریعتمداری، ۱۳۷۵). بر مبنای آنچه ذکر شد و تلفیق دیدگاه‌های پژوهشگران فلسفه رئالیسم اسلامی، می‌توان ویژگی‌های ده‌گانه‌ای را برای آموزش متأثر از این جهان‌بینی، به شرح زیر برشمرد (مصباح، ۱۳۶۰):

- تبیین‌کننده حقوق شهروندان در مقابل تکالیفشان: در روابط اجتماعی، انسانی که صاحب حق است، مکلف نیز هست. نمی‌توان گفت که یک انسان صرفاً دارای حق بر دیگران است و دیگران در برابر او فقط دارای تکلیف‌اند. بلکه هر انسانی در کنار حقوقی که بر دیگران دارد، تکالیفی نیز در قبال آن‌ها دارد؛ زیرا با توجه به اینکه از یک طرف، غرض از فرض حقوق برای انسان‌ها و موجوداتی که در عالم ماده با او در ارتباط هستند، فراهم کردن زمینه برای به کمال رساندن آن‌هاست و از طرف دیگر، هدف آفرینش، تکامل همه انسان‌ها یا حداکثر ممکن از آن‌هاست، نمی‌توان بعضی از موجودات را صاحب حق و برخی را تنها مکلف دانست (نبویان، ۱۳۹۰ و مصباح یزدی، ۱۳۸۲).
- متکی بر تفویض نقش اجتماعی به ساکنان: آموزش رفتار اجتماعی در فرایند توسعه محلات هدف، با این هدف بنیادین صورت می‌گیرد که جامعه محلی در قبال مسئولیت‌ها آمادگی ایفای نقش بیابد. یکی از موارد آموزشی در این رابطه، توانایی تعریف مسئله، توانایی اولویت‌بندی مسائل موجود، مهارت پاسخ به مشکلات و تقویت روحیه مطالبه‌گری است.
- توجه به اصل استمرار در آموزش و فرایندمحور بودن و تدریجی بودن کسب مهارت: با در نظر گرفتن اینکه فرایند رشد اکتسابی در انسان، تدریجی و گام‌به‌گام است، می‌بایست با استمرار آموزش‌ها در زمان و تدوین برنامه‌های متنوع تئوری و عملی، احتمال موفقیت را افزایش داد.
- در پی یافتن پاسخ برای تفاوت‌های فردی و گروهی: از آنجایی که انسان‌ها در توانایی‌ها، قابلیت‌ها، آموزش‌پذیری، اثرگذاری و حرکت در مسیر رشد اجتماعی با یکدیگر متفاوت‌اند و عواملی نظیر سن، سواد، نژاد و شرایط محیطی اجتماعی در این فرایند تأثیر خواهد داشت، باید سیاست‌گذاری‌ها، اجرای برنامه‌ها، آموزش و هر نوع برخورد باری‌گرانه با جامعه هدف، به گونه‌ای واقع‌گرایانه، دارای انعطاف باشد.
- بر پایه تعیین اولویت‌های محتوای آموزشی: با توجه به برخی از بنیادهای انسان‌شناختی آموزش متأثر از فلسفه واقع‌گرایی اسلامی، اصل اولویت‌گذاری محتوایی اهمیت بسیار زیادی دارد. طبقه‌بندی اهداف آموزش اجتماعی به سه دسته کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت بر این اساس ضروری است که صورت پذیرد.
- اهمیت به آموزش دهنده، به‌عنوان رکن آموزشی: از آنجایی که رشدیابی، کمال‌جویی و شکوفایی قابلیت‌های انسان تنها در بستر زندگی اجتماعی امکان می‌یابد، توانایی، دانش و مهارت افرادی که در راه آموزش به جامعه هدف قدم می‌گذارند، بسیار حائز اهمیت است. همه‌جانبه‌نگری، مدیریت در زمانی، مدیریت هم‌زمانی، اشراف به علوم فنی و کارشناسی برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، روان‌شناسی اجتماعی و علوم روابط انسانی، تسلط به قوانین حاکم بر رفتار فردی و اجتماعی، از جمله مهارت‌های مورد نیاز این افراد است.
- تبیین نفع ساکنان در پروژه‌های خلق فضاهای شهری: بر پایه اصل تساوی طرفین در تبیین اعتباریات که ناظر بر رفتار اجتماعی در اسلام است، نفع ساکنان در پروژه‌های طراحی شهری و تعیین نقش و تأثیر مسئولیت‌پذیری هریک در بهره‌مندی از این انتفاع، بایستی تبیین گردد و مشخصاً به اطلاع جامعه هدف رسانده شود. در صورتی که این نفع برای ساکنان مبهم باشد یا اساساً وجود نداشته باشد، نمی‌توان انتظار داشت مشارکت جامعه محلی در توسعه حاصل گردد.

شکل شماره ۶: نقش آموزش بر پایه فلسفه رئالیسم اسلامی در فرایند بازآفرینی شهری اجتماع محور و طراحی مشارکتی

مؤلفه‌های آموزش به اجتماع در فرایند طراحی مشارکتی فضاهای شهری براساس فلسفه رئالیسم اسلامی

در فرایند طراحی مشارکتی فضاهای شهری، مهم‌ترین عامل آموزش است که هم شامل ذی‌نفعان می‌گردد و هم ذی‌نفوذان. بر پایه اهداف و ویژگی‌های برشمره‌شده برای آموزش به اجتماع براساس فلسفه رئالیسم اسلامی، مؤلفه‌های آن برای اجرایی کردن فرایند آموزش به اجتماع طی بازآفرینی شهری اجتماع‌محور در بستر شهر ایرانی اسلامی، بدین ترتیب تبیین می‌گردند:

- شناخت نیازهای واقعی جامعه هدف با رویکرد مشارکتی؛
- اولویت‌بندی نیازهای ذی‌نفعان؛
- ظرفیت‌سازی برای تشخیص مسائل عاجل و بنیادین و تدوین طرح‌های بازآفرینی شهری؛
- ایجاد مهارت تشخیص نفع عمومی در میان ذی‌نفعان در فرایند بازآفرینی اجتماع‌محور؛
- آگاهی‌بخشی به ذی‌نفعان در خصوص ساختارهای موجود طراحی، تصمیم‌گیری و اجرا؛
- نهادسازی در جامعه مخاطب طرح با هدف ظرفیت‌سازی اجتماعی برای مطالبه‌گری؛
- آموزش شهروندی با هدف تبیین حقوق و تکالیف شهروندی؛
- تأسیس نهاد بازآفرینی محله به‌عنوان رابط بین مدیریت شهری و ذی‌نفعان پروژه‌های طراحی فضاهای شهری؛
- ظرفیت‌سازی در مدیریت شهری برای تفویض برخی اختیارات در سطح محلی به نهادهای بازآفرینی اجتماع‌محور؛
- آموزش رهبری گروه^{۱۲} و کسب توافق جمعی بر سر موضوعات طراحی به ذی‌نفعان؛
- برنامه‌ریزی آموزش به ساکنان متناسب با فرایند تدریجی بازآفرینی شهری اجتماع‌محور به‌صورت مستمر و فرایند‌محور؛
- تشکیل گروه‌های اجتماعی و نهادهای محلی؛
- تدوین آموزش‌های اجتماعی و مهارت‌های متناسب با اهداف بازآفرینی و راهکارهای اجرای آن به تفکیک برنامه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت؛
- آموزش به تسهیلگران با هدف ایجاد مهارت برقراری تعامل سازنده با ذی‌نفعان با نقش میانجی‌گر؛
- آموزش به تسهیلگران در زمینه بازشناسی مبانی قانونی حقوق و تکالیف شهروندی؛
- آموزش به مجموعه مدیریت شهری در زمینه تشخیص ذی‌نفعان و حدود تفویض اختیارات تصمیم‌گیری به آن‌ها در پروژه‌های بازآفرینی شهری اجتماع‌محور؛
- نهادسازی در درون مجموعه مدیریت شهری با هدف اهمیت‌بخشی به طراحی فضاهای شهری مشارکتی با هدف برقراری عدالت اجتماعی.

نتایج آموزش به ذی‌نفعان در فرایند طراحی شهری مشارکتی ذیل رویکرد بازآفرینی شهری اجتماع‌محور

در فرایند بازآفرینی شهری در بافت تاریخی شهر شیراز، مجموعه مستحدثات دوره زنده به‌عنوان اولین اولویت مرمت شهری و بازطراحی فضاهای شهری، در نظر گرفته است. هم‌زمان با نهادسازی در مجموعه مدیریت شهری، آموزش به ذی‌نفوذان به‌صورت مستمر برنامه‌ریزی و اجرا شد و همچنین بستر طراحی شهری مشارکتی ذیل رویکرد بازآفرینی شهری اجتماع‌محور، در قالب گام‌های زیر ایجاد گردید.

جدول شماره ۵: اقدامات مرتبط با ظرفیت‌سازی برای طراحی شهری مشارکتی در بافت تاریخی شیراز

نهادسازی	• تشکیل دفتر محلی پروژه زنده
آگاهی‌بخشی و اطلاع‌رسانی	• شناخت نیازهای فضایی و اولویت‌بندی آن‌ها با مشارکت ذی‌نفعان
آموزش ذی‌نفعان	• آموزش به کسبه و ذی‌نفعان در خصوص مسیر تصمیم‌سازی، تصویب و اجرای پروژه‌ها
بسترسازی	• ایجاد بستر مشارکت ذی‌نفعان در آلیه طراحی پروژه
ظرفیت‌سازی	• برگزاری دوره‌های آموزش مدیریت شهری در خصوص تأثیر مشارکت در برنامه‌ریزی و طراحی شهری

فرایند طراحی فضای شهری با مشارکت ذی‌نفعان پروژه بازآفرینی سرای روغنی، در نهایت به جلب مشارکت کسبه در اجرای طرح نیز منجر شد. با توافق به عمل آمده مقرر گردید تأمین بخشی از مصالح مورد نیاز از قبیل سایبان‌ها، خرید سنگ‌های کف‌سازی پروژه و... توسط کسبه صورت پذیرد. وضعیت فضای سرای روغنی پیش از طراحی و اجرای پروژه بازآفرینی، بدین شرح بوده است:

- فرسودگی فضا به لحاظ عملکردی: متروک شدن حجره‌ها یا تبدیل شدن آن‌ها به انبار، تبدیل شدن فضای میانی سرا به پارکینگ؛
- فرسودگی ساختارهای موجود به لحاظ کالبدی: کف‌سازی نامناسب، پوشانیدن پیشخوان حجره‌ها با ایرانیت، کمبود پوشش گیاهی و المان‌های تلطیف‌کننده فضا و...؛
- آشفتگی بصری و عدم دعوت‌کنندگی فضا برای شهروندان و گردشگران به رغم پتانسیل فراوان؛
- وجود آلودگی‌های صوتی و لرزه‌ای به دلیل ورود خودرو به محدوده سرا.

شکل شماره ۸: طرح پیشنهادی بازآفرینی شهری اجتماع‌محور در فضای شهری

شکل شماره ۷: وضعیت سرای روغنی پیش از انجام اقدامات بازآفرینی شهری اجتماع‌محور

طی مذاکرات مستقیم با ذی‌نفعان پروژه مذکور، استراتژی‌های طراحی بدین ترتیب تدوین شد:

با توجه به از میان رفتن بخشی از سرا در جریان احداث خیابان کریمخان زند در دوره پهلوی اول و عدم امکان بازسازی این بخش، بازآفرینی این سرا مبتنی بر الحاق فضای میان سرا به فضای عمومی و یکپارچه‌سازی آن با پیاده‌راه و کیل طرح‌ریزی گردید. بدین ترتیب به‌عنوان اولین قدم تخریب دیواره حائل بین این فضا با محدوده مجاور خود - پیشخوان دروازه ورودی بازار و کیل - اجرا شد و به دلیل قرارگیری املاک تجاری موجود در طرح در بر معبر اصلی، ارزش افزوده ایجاد شده منجر به ترغیب بیشتر ذی‌نفعان برای مشارکت در اجرای پروژه گردید؛ تا حدی که برای مذاکره با نهادهای متولی اماکن مذهبی و تغییراتی که در طرح مد نظر بود، پیش‌قدم شدند.

شکل شماره ۹: سرای روغنی در بافت تاریخی شیراز پس از اجرای پروژه بازآفرینی شهری

تأثیرات ناشی از اجرای پروژه:

- ارتباط کالبدی مجموعه با فضای پیشخوان دروازه بازار و کیل و ایجاد ارزش افزوده املاک و سرقفلی؛
- احیای فعالیت در حجره‌های متروک، انبارها و همچنین تغییر کاربری شماری از حجره‌ها از انبار به فروشگاه و کافه؛
- ارتقای سیما و منظر فضا؛
- تجهیز فضای شهری ایجادشده برای گذران اوقات فراغت شهروندان؛
- افزایش دسترسی شهروندان و گردشگران به فضای شهری ایجادشده.

نتیجه‌گیری

جمع‌بندی یافته‌ها در بخش مبانی نظری آموزش به اجتماع براساس فلسفه رئالیسم اسلامی نشان می‌دهد که هدف از آموزش اجتماعی فراتر از جلب حداکثری مشارکت مردمی در فرایند بازآفرینی شهری است و به اهداف خردتری تقسیم می‌شود؛ از جمله پرورش نیروی فکر، پرورش حس مسئولیت اجتماعی، پرورش نیروی اراده و اختیار و پرورش حس زیباگرایی. از طرفی با سیر مبانی فلسفی تعلیم و تربیت اجتماعی از منظر رئالیسم اسلامی، چنین استنتاج می‌گردد که به لحاظ معرفت‌شناسی در این مکتب به پرورش عقل و تفکر اهمیت خاصی داده شده است؛ همچنین از نظر هستی‌شناسی نظام تربیتی رئالیسم اسلامی «خداحور» است و توحید بر کل دستگاه تربیتی و جنبه‌های مختلف آن حاکم است. درباره تأثیر مقوله هستی‌شناسی بر محتوا نیز، همسو با دیدگاه متافیزیک مکتب رئالیسم اسلامی، تکیه بر رشد عقلانی و اخلاقی است. با بررسی مبانی ارزش‌شناسی فلسفه رئالیسم اسلامی، این چنین دریافت می‌گردد که اصولاً ارزش‌های اخلاقی، روح نظام تربیتی در رئالیسم اسلامی را تشکیل می‌دهد. کمال انسان در این دیدگاه در گرو کسب فضایل اخلاقی و تقویت گرایش‌های فطری است و درنهایت مبنای انسان‌شناسی این فلسفه بر این اصل استوار است که آموزش اجتماعی هم حق است و هم تکلیف.

بر پایه جهان‌بینی اسلامی، آموزش از جامعه و آموزش برای جامعه اصل است و نه آموزش به جامعه. در این جامعه ارزش‌ها براساس انسان‌شناسی تبیین می‌گردند. ویژگی‌های آموزش متأثر از این جهان‌بینی بر پایه دو اصل مرتب بر ادراکات اعتباری، اصل کلام-سخن و اصل تساوی طرفین، بدین شرح قابل ذکر است: مبتنی بر شناخت انسان‌شناسانه جامعه هدف، دارای قابلیت آگاهی‌بخشی از قدرت و توانایی فراگیران و نقشی که در تصمیم‌سازی دارند، تعریف‌کننده دستاوردهای مشارکت آگاهانه و مضرات مشارکت ناآگاهانه، تبیین‌کننده حقوق شهروندان در مقابل تکالیفشان، متکی بر تفویض نقش اجتماعی به ساکنان، توجه به اصل استمرار در آموزش و فرایندمحور بودن و تدریجی بودن کسب مهارت، در پی یافتن پاسخ برای تفاوت‌های فردی و گروهی، بر پایه تعیین اولویت‌های محتوای آموزشی، اهمیت به آموزش‌دهنده به‌عنوان رکن آموزشی، تبیین نفع ساکنان در پروژه‌های توسعه شهری.

در اجرای پروژه بازآفرینی شهری اجتماع‌محور در بافت تاریخی شیراز، با هدف جلب مشارکت ذی‌نفعان در طراحی فضای سرای روغنی بازار و کیل، به‌عنوان اولین قدم آموزش به ذی‌نفعان و ذی‌نفعان انجام شد که در قالب بسترسازی و ظرفیت‌سازی، اقداماتی برای آگاهی‌بخشی، اطلاع‌رسانی و اولویت‌بندی نیازهای طراحی فضا صورت پذیرفت. تعیین شیوه، محتوا و ماهیت آموزش‌ها ملهم از فلسفه رئالیسم اسلامی، آموزش از جامعه و آموزش برای جامعه انجام شد و درنهایت مهم‌ترین اصل برای جلب مشارکت، تعیین سهم و ارزش اقتصادی هریک از گروه‌های ذی‌نفعان، به‌عنوان دستاوردهای پروژه تشخیص داده شد. دومین عامل تأثیرگذار، تفویض نقش اجتماعی و سرانجام اولویت‌بندی آگاهانه از اقدامات، به‌عنوان نتیجه‌گیری از موردپژوهی، به دست آمده است.

شکل شماره ۱۰: فرایند جلب مشارکت در طراحی فضای شهری براساس فلسفه رئالیسم اسلامی با هدف بازآفرینی شهری اجتماع محور

پیشنهاد برای پژوهش های آتی

- تعیین شیوه های درآمدزایی و تأسیس صندوق های اقتصادی و درآمدی پروژه های بازآفرینی شهری در بافت تاریخی با رویکرد ارتقای صنعت گردشگری؛
- سنجش پتانسیل های کسب درآمد در بافت تاریخی؛
- تعریف بسته های سرمایه گذاری بخش خصوصی با رویکرد شهر خلاق، اقتصاد خلاق و گردشگری خلاق در بافت تاریخی؛
- تدوین سازوکار قانونی کسب درآمد از چرخه اقتصادی گردشگری برای مجموعه مدیریت شهری؛
- تهیه برنامه بازآفرینی آموزش محور در بافت تاریخی شیراز؛
- شیوه های تعیین ذی نفعان و ذی نفوذان در پروژه های بازآفرینی شهری؛
- تهیه برنامه های آموزش به ساکنان و مدیران در خصوص مشارکت در بازآفرینی شهری فرهنگ منا؛
- تدوین برنامه برای رویدادهای تأثیرگذار در فرایند بازآفرینی شهری فرهنگ منا در بافت تاریخی شیراز.

بیانیه ها

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می کنند که هیچ تضاد منافی مرتبط با این پژوهش وجود ندارد.

مشارکت مالی

این پژوهش از هیچ منبع مالی اعطایی سازمان های دولتی یا خصوصی برای پیشبرد تحقیق استفاده نکرده است.

رضایت آگاهانه

تمام شرکت کنندگان در این پژوهش رضایت آگاهانه خود را به صورت کتبی اعلام کرده اند.

مشارکت نویسندگان

ایده پردازی و طراحی مطالعه؛ گردآوری و مدیریت داده ها؛ تحلیل و تفسیر داده ها؛ تصویرسازی؛ نگارش پیش نویس اولیه؛ بازبینی و اصلاح مقاله؛ مدیریت پروژه تحقیقاتی؛ نسترن نژدائی؛ اعتبار سنجی و تأیید نهایی، نویسنده نسخه نهایی مقاله را تأیید نموده است.

تشکر و قدردانی

موردی توسط نویسندگان گزارش نشده است.

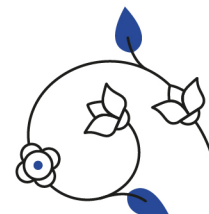

پی‌نوشت

1. Corporation
2. Scott Davidson
3. Judith Petts & Barbara Leach
4. Traditional
5. Innovative Consultative
6. Innovative Deliberative
7. Empower
8. Collaborate
9. Involve
10. Consult
11. Inform
12. Leadership

منابع

- اسلامی، غلامرضا، و کامل‌نیا حامد. (۱۳۹۲). معماری جمعی از نظریه تا عمل. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- بحرینی، سیدحسین، و محمدسعید ایزدی و مهرانوش مفیدی. (۱۳۹۳). رویکردها و سیاست‌های نوسازی شهری (از بازسازی تا بازآفرینی شهری پایدار). فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات شهری. ۹: ۱۷-۲۸.
- پوراحمد، احمد، و کیومرث حبیبی و مهناز کشاورز. (۱۳۸۹). سیر تحول بازآفرینی شهری به‌عنوان رویکردی نو در بافت‌های فرسوده شهری، فصلنامه علمی پژوهشی شهر ایرانی اسلامی. (۱): ۵۳-۵۵.
- حبیبی، محسن، و نوید سعیدی رضوانی. (۱۳۸۴). شهرسازی مشارکتی؛ کاوشی نظری در شرایط ایران. نشریه هنرهای زیبا. ۱۵: ۲۴-۲۴.
- حسینی، سیدجواد. (۱۳۸۷). مشارکت پایدار مردمی در نوسازی و بازسازی بافت‌های فرسوده شهری. مشهد: انتشارات سخن گستر.
- حناچی، پیروز. (۱۳۹۱). مرمت شهری در بافت‌های تاریخی ایران. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- حناچی، پیروز، و سمیه فدایی‌نژاد. (۱۳۹۰). تدوین چارچوب مفهومی حفاظت و بازآفرینی یکپارچه در بافت‌های فرهنگی-تاریخی. نشریه هنرهای زیبا. شماره ۴۶: ۱۵-۲۶.
- شرفی، مرجان، و ناصر برک‌پور. (۱۳۸۹). گونه‌شناسی تکنیک‌های مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی شهری، بر مبنای سطوح مختلف مشارکت. نامه معماری و شهرسازی. ۲(۴): ۱۰۱-۱۰۷.
- شریتمداری، علی. (۱۳۴۳). تعلیم و تربیت. مجله تعلیم و تربیت. شماره ۱. سال اول. اصفهان.
- شریتمداری، علی. (۱۳۷۵). شناخت‌شناسی فلسفی و آموزش. جمله‌نامه فرهنگستان علوم. ۳(۵): ۳-۱۶.
- شریفیان ثانی، مریم. (۱۳۸۰). فرهنگ شهری: مشارکت شهروندی؛ حکمرانی شهری و مدیریت شهری. فصلنامه مدیریت شهری. ۸: ۴۲-۵۵.
- صالحی، اکبر، و امیر مردادی، و اسماعیل فیروزی. (۱۳۹۴). نگاهی جامع به تعلیم و تربیت اسلامی از دیدگاه شهید مرتضی مطهری با تأکید بر اصول، اهداف و روش‌های تربیتی. نشریه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی. ۲۲(۲۵): ۹-۳۷.
- طباطبایی، محمدحسین. (۱۳۶۱). تفسیر المیزان. ترجمه ناصر مکارم شیرازی. جلد ۲۰. تهران: نشر بنیاد علامه.
- طباطبایی، محمدحسین. (۱۳۷۰). نه‌ایه‌الحکمه. ترجمه و شرح شیروانی. جلد ۱. تهران: انتشارات الزهراء.
- طباطبایی، محمدحسین. (۱۳۸۵). اصول فلسفه و روش رئالیسم. ج ۱ و ۲ و ۳. قم: انتشارات صدرا.
- عبدی دانشپور، زهره. (۱۳۹۴). درآمدی بر نظریه‌های برنامه‌ریزی با تأکید ویژه بر برنامه‌ریزی شهری. چاپ سوم. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- علوی تبار، علیرضا. (۱۳۸۲). بررسی الگوهای مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها. جلد دوم. سازمان شهرداری‌ها.
- گوتهک، جلال‌ال. (۱۳۸۰). مکاتب فلسفی و آراء تربیتی، ترجمه محمدجعفر پاک‌سرشت. تهران: انتشارات سمت.
- مصباح‌زادی، محمدتقی. (۱۳۶۰). اهداف تربیت از دیدگاه اسلام. تهران: انتشارات سمت.
- مصباح‌زادی، محمدتقی. (۱۳۸۲). نظریه حقوقی اسلام: حقوق متقابل مردم و حکومت. نگارش محمد مهدی نادری و محمد مهدی کریمی‌نیا. جلد اول و دوم. چاپ اول. قم: مرکز انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- مطهری، مرتضی. (۱۳۷۴). سیری در سیره نبوی. تهران: انتشارات صدرا.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۰). فطرت. تهران: انتشارات صدرا.
- مک‌کارتی، جان. (۱۳۹۰). شراکت، برنامه‌ریزی تعاونی و بازآفرینی شهری. ترجمه محمدهادی خلیل‌نژادی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ملکی، حسن. (۱۳۸۴). تعلیم و تربیت اسلامی: رویکرد کلان‌نگر. تهران: انتشارات عابد.
- منگن، استیون، پی. (۱۳۹۰). طرد اجتماعی و پهنه‌های مسئله‌دار اروپا؛ مدیریت نوسازی شهری. ترجمه عارف اقوامی مقدم. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- نبویان، سید محمود. (۱۳۸۸). فلسفه حق. قم: مرکز انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- ندایی، هاشم. (۱۳۷۴). نگاهی گذرا به مبانی تعلیم و تربیت در رئالیسم اسلامی: تأثیر مقولات فلسفی بر جنبه‌های مختلف تعلیم و تربیت. مجله علمی پژوهشی مصباح. ۴(۱۵): ۷-۱۶.
- Abdi Danshpur, Z. (2015). Introduction to planning theories with a special focus on urban planning (3rd ed.). Tehran: Shahid Beheshti University Press. [In Persian].
- Alavitar, A. (2003). Exploring citizen participation models in urban governance (Vol. 2). Municipalities Organization. [In Persian].
- Assefa, G., & Frostell, B. (2007). Social sustainability and social acceptance in technology assessment: A case study of energy.

- Technologies in Society Journal, 29, 63-78. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2007.01.012>
- Bahrini, S. H., Izadi, M. S., & Mofidi, M. (2014). Approaches and policies of urban renewal (from reconstruction to sustainable urban regeneration). *Urban Studies*, 9, 17-28. [In Persian].
  - Baker, M., Coaffee, J., & Sherriff, G. (2006). Achieving successful participation: Literature review. Department for Communities and Local Government.
  - Bevilacqua, C., Calabro, J., & Maione, C. (2013). The role of community in urban regeneration: Mixed use area approach in USA. In *Proceeding REAL CORP 2013* (pp. 20-23). Rome: Tagungsband.
  - Calthorpe, P., & Fulton, W. (2001). *The regional city*. Island Press.
  - Colantonio, A., & Dixon, T. (2011). *Urban regeneration & social sustainability: Best practice from European cities*. Wiley-Blackwell.
  - Goteck, J. A. (2001). *Philosophical schools and educational thoughts* (M. Pak Seresht, Trans.). Tehran: Samt Press. [In Persian].
  - Habibi, M., & Saeidi Rezvani, N. (2005). Participatory urban planning: A theoretical exploration in the context of Iran. *Fine Arts Journal*, 24, 15-24. [In Persian].
  - Hanachi, P. (2012). *Urban restoration in historical fabrics of Iran*. Tehran: University of Tehran Press. [In Persian].
  - Hanachi, P., & Fadaei Nejad, S. (2011). Development of a conceptual framework for the preservation and integrated regeneration in cultural-historical fabrics. *Fine Arts Journal*, 46, 15-26. [In Persian].
  - Healey, P. (1996). The communicative turn in planning theory and its implications for spatial strategy formation. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 23, 217-234. <https://doi.org/10.1068/b230217>
  - Hillier, J. (2010). *Shadows of power: A story of foresight in land use planning* (K. Pouladi, Trans.). Tehran: Publications of Iranian Society of Consulting Engineers.
  - Hosseini, S. J. (2008). *Sustainable public participation in the renovation and regeneration of decayed urban fabrics*. Mashhad: Sokhan Gostar Press. [In Persian].
  - Islami, G., & Kamel-Nia, H. (2013). *Collective architecture: From theory to practice*. Tehran: University of Tehran Press. [In Persian].
  - Izadi, M. S. (2006). *A study on city center regeneration: A comparative analysis of two different approaches to the revitalization of historic city centers in Iran* (Doctoral dissertation, Newcastle University).
  - Large Scale Urban Distressed Areas (LUDA). (2003). *Appraisal of urban rehabilitation literature and projects, including a glossary of terms and a preliminary set of indicators characterizing LUDA*. Dresden.
  - Maleki, H. (2005). *Islamic education: A macro-level approach*. Tehran: Abed Press. [In Persian].
  - Mangen, A. P. (2011). *Social exclusion and problematic areas of Europe: Urban renewal management* (A. Aghvami Moghaddam, Trans.). Tehran: University of Tehran Press. [In Persian].
  - McCarthy, J. (2011). *Partnership, collaborative planning, and urban regeneration* (M. Khalilnejadi, Trans.). Tehran: University of Tehran Press. [In Persian].
  - McDonald, S., Malys, N., & Maliene, V. (2009). Urban regeneration for sustainable communities: A case study. *Technological and Economic Development of Economy*, 15(1), 49-59. <https://doi.org/10.3846/1392-8619.2009.15.49-59>
  - Misbah Yazdi, M. T. (1981). *Educational goals from the Islamic perspective*. Tehran: Samt Press. [In Persian].
  - Misbah Yazdi, M. T. (2003). *Islamic legal theory: The reciprocal rights of people and government* (M. Naderi & M. Karimi-Nia, Trans., Vol. 1 & 2, 1st ed.). Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute Press. [In Persian].
  - Motahari, M. (1995). *A journey through the life of the Prophet Muhammad*. Tehran: Sadra Press. [In Persian].
  - Motahari, M. (2001). *Fitrah*. Tehran: Sadra Press. [In Persian].
  - Nabavian, S. M. (2009). *Philosophy of rights*. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute Press. [In Persian].
  - Nedaei, H. (1995). A brief review of the foundations of education in Islamic realism: The impact of philosophical concepts on different aspects of education. *Misbah Scientific Journal*, 4(15), 7-16. [In Persian].
  - Petts, J., & Leach, B. (2000). *Evaluation methods for public participation: Literature review*. Environment Agency.
  - Pourahmad, E., Habibi, K., & Keshavarz, M. (2010). Evolution of urban regeneration as a new approach in decayed urban fabrics. *Iranian Islamic City Studies Journal*, 1, 53-55. [In Persian].
  - Roberts, P. (2000). The evolution, definition, and purpose of urban regeneration. In *A handbook*, British Urban Regeneration Association. London: SAGE Publications.
  - Salehi, E., Moradi, E., & Firouzi, E. (2015). A comprehensive look at Islamic education from the perspective of martyr Morteza Motahari with emphasis on its principles, goals, and educational methods. *Journal of Research on Islamic Education*, 22(25), 9-37. [In Persian].
  - Sharafi, M., & Barkpour, N. (2010). Typology of citizen participation techniques in urban planning based on different levels of participation. *Architecture and Urbanism Letter*, 2(4), 77-101. [In Persian].
  - Shari'atmadari, A. (1964). Education and training. *Educational Journal*, 1, 1-10. [In Persian].
  - Shari'atmadari, A. (1996). Philosophical epistemology and education. *Culture Academy Journal*, 3(5), 1-16. [In Persian].
  - Sharifian Sani, M. (2001). Urban culture: Citizen participation, urban governance, and urban management. *Urban Management Journal*, 8, 42-55. [In Persian].
  - Tabatabai, M. H. (1982). *Al-Mizan commentary* (N. Makarem Shirazi, Trans., Vol. 20). Tehran: Allameh Foundation Press. [In Persian].
  - Tabatabai, M. H. (1991). *Nihayat al-Hikmah* (S. Shirvani, Trans., Vol. 1). Tehran: Al-Zahra Press. [In Persian].
  - Tabatabai, M. H. (2006). *Principles of philosophy and the method of realism* (Vols. 1-3). Qom: Sadra Press. [In Persian].
  - Turok, I. (2004). Urban regeneration: What can be done and what should be avoided? *Proceedings of the Istanbul Conference on Urban Regeneration*. Istanbul: Lutfi Kirdar Exhibition Centre.

